

PRZEMYSŁAW WOŁOWSKI¹

Obowiązek syndyka zapoznania się z treścią przesyłki pocztowej adresowanej do upadłego a prawo do prywatności²

Wpłynął: 10.08.2022. Akceptacja: 29.11.2022

Streszczenie

W publikacji został przeanalizowany konflikt wartości chronionych na mocy Konstytucji RP, czyli prawa do prywatności i ochrony komunikowania się z ochroną praw majątkowych, który występuje w przypadku ogłoszenia upadłości. Ustawodawca w oparciu o art. 176 ust. 2 Prawa Upadłościowego, *a priori* przyznał preferencje ochronie praw majątkowych przed prawem do prywatności i ochroną komunikowania się. Ustawodawca rozstrzygnął ten konflikt na korzyść wierzycieli upadłościowych. Przyjęcie przez samego ustawodawcę hierarchizacji wartości w obszarze prawa upadłościowego nie eliminuje oczywiście wszystkich problemów powstających na tle kolizji tych wartości i nie oznacza, że przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie jest zgodne z normami hierarchicznie wyższymi, czyli z normami o charakterze konstytucyjnym. Konstytucja RP co do zasady pozostawia ustawodawcy swobodę w zakresie rozstrzygnięcia kolizji konkurencyjnych wartości chronionych przez ten akt normatywny. Istotne jest, aby konflikt ten przez ustawodawcę został rozwiązany w sposób, który spełnia wymogi z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Słowa kluczowe: konstytucja, upadłość, prywatność, syndyk, masa upadłościowa.

¹ Prof. Przemysław Wołowski – Akademia Leona Koźmińskiego (Polska); e-mail: pwolowski@kozminski.edu.pl, ORCID: 0000-0003-1386-5874.

² Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

PRZEMYSŁAW WOŁOWSKI

Trustee’s Duty to Become Familiar with the Contents of the Mail Addressed to a Bankrupt and the Right to Privacy³

Abstract

The publication looks into the conflict that occurs between values protected under the Constitution of the Republic of Poland – i.e. the right to privacy and the protection of communication versus the protection of property rights – in a situation of declaration of bankruptcy. Acting pursuant to Article 176(2) of the Bankruptcy Law, the legislator has a priori given preference to the protection of property rights over the right to privacy and the protection of communication. The conflict in question has been resolved in favour of bankruptcy creditors. The legislator’s adoption of a hierarchy of values in the area of bankruptcy law does not, of course, deal with all the problems arising in the field of the conflict between these values, and does not mean that the solution chosen is in accordance with hierarchically higher norms – meaning constitutional norms. In principle, the Constitution of the Republic of Poland makes the legislator free to resolve conflicts of competing values protected under this normative act. What is important is that this conflict be resolved by the – legislator in a way that meets the requirements of Article 31(3) of the Constitution of the Republic of Poland.

Keywords: constitution, bankruptcy, privacy, trustee, bankruptcy estate.

³ The research in this article has not been supported financially by any institution.

Wstęp

Zgodnie z art. 176 ust. 2 ustawy z dnia 23 lutego 2003 r. – Prawo Upadłościowe⁴ syndyk zawiadamia placówki pocztowe w rozumieniu ustawy z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe (Dz. U. z 2020 r. poz. 1041) o ogłoszeniu upadłości. Placówki te doręczają syndykowi adresowane do upadłego przesyłki pocztowe. Syndyk, w terminie siedmiu dni od dnia otrzymania przesyłki, zawiadamia upadłego o otrzymaniu przesyłek pocztowych, które nie dotyczą masy upadłości lub których zatrzymanie nie jest potrzebne ze względu na zawarte w nich wiadomości, oraz umożliwia upadłemu odebranie tych przesyłek. Doręczenie przesyłki pocztowej dla upadłego uważa się za dokonane z upływem trzydziestu dni od dnia doręczenia przesyłki pocztowej syndykowi⁵.

Regulacja ta ingeruje w prawo do prywatności, w szczególności w komponent tego prawa, czyli ochronę tajemnicy komunikowania się. Przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie tylko wpływa na prawo do prywatności upadłego, ale również wywiera wpływ na prawo do prywatności nadawcy przesyłki adresowanej do upadłego.

W związku z tym powstaje pytanie, czy treść normatywna art. 176 ust. 2 Pr.Upad. spełnia konstytucyjne standardy ochrony prawa do prywatności w szczególności ochrony tajemnicy komunikowania się. Innymi słowy czy zakres ingerencji w prawo do prywatności na podstawie art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie narusza norm wyrażonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁶

⁴ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 1228 ze zm.; dalej: Pr.Upad.

⁵ W zakresie korespondencji elektronicznej odpowiednikiem art. 176 ust. 2 Pr.Upad. jest art. 176 ust. 2b Pr.Upad. Przepis ten stanowi, że syndyk zawiadamia o ogłoszeniu upadłości ministra właściwego do spraw informatyzacji, jeżeli upadły posiada adres do doręczeń elektronicznych, o którym mowa w art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. poz. 2320). Operator wyznaczony oraz kwalifikowani dostawcy usług zaufania zapewniają, że korespondencja kierowana do upadłego na ten adres przesyłana jest także na adres do doręczeń elektronicznych syndyka. W ramach niniejszej publikacji art. 176 ust. 2b Pr.Upad. nie jest przedmiotem analizy.

⁶ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; dalej jako Konstytucja RP.

Obowiązek syndyka zapoznania się z treścią przesyłki pocztowej adresowanej do upadłego jako wyraz realizacji zasady ochrony interesów masy upadłości

Jedną z naczelných zasad postępowania upadłościowego jest zasada ochrony interesów masy upadłości⁷. Zasada ta jest konsekwencją tego, że postępowanie upadłościowe jest głównie skupione na majątku niewypłacalnego dłużnika, a nie na jego osobie⁸. Majątek ten z dniem ogłoszenia upadłości staje się masą upadłości, czyli majątkiem upadłego, który służy zaspokojeniu wierzycieli upadłego (art. 61 Pr.Upad.)⁹. Oznacza to, że masa upadłości jest podstawową instytucją prawa upadłościowego¹⁰, a zaspokojenie roszczeń wierzycieli w postępowaniu upadłościowym jest wartością, która podlega ochronie przez normy prawa upadłościowego. Ochrona roszczeń wierzycieli w postępowaniu upadłościowym wpisuje się w konstytucyjną ochronę własności i innych praw majątkowych (art. 64 Konstytucji RP).

Ustawodawca w celu ochrony interesów masy upadłości stworzył system, którego funkcja głównie sprowadza się do ochrony tego majątku przed zubożeniem (tj. przed uszczupleniem aktywów upadłego, które służą do zaspokojenia roszczeń wierzycieli upadłościowych). Przepisy składające się na ten system odnoszą się do zróżnicowanych i niekiedy nawet wąsko określonych sytuacji prawnych, którym przyświeca wspólne założenie aksjologiczne¹¹. W założeniu ustawodawcy zasadne jest tworzenie i ochrona masy upadłości, albowiem bez majątku, który stanowi masę upadłości, nie byłoby możliwe osiągnięcie celów postępowania upadłościowego, w szczególności nie byłoby możliwe osiągnięcie celu windykacyjnego prawa upadłościowego¹².

Ochronę interesów masy upadłości należy traktować jako skrót myślowy, albowiem masa upadłości nie jest podmiotem prawa, lecz przedmiotem prawa i pozostaje własnością upadłego, który utracił w szerokim zakresie atrybuty własności¹³.

⁷ Zob. P. Wołowski, *Kolizja zasady ochrony interesów masy upadłości z zasadą zaufania w prawie cywilnym*, Sopot 2018, s. 30–36.

⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2004, s. 64.

⁹ Oczywiście uzupełnieniem tego przepisu są przepisy regulujące podział funduszków masy upadłości i sum uzyskanych ze zbycia rzeczy i praw obciążonych rzeczowo (art. 335–360 Pr.Upad.).

¹⁰ Np. zob. P. Janda, *Wyłączenia z masy – podobieństwa i różnice nowego i starego prawa upadłościowego*, „Prawo Spółek” 2003, 5, s. 40; P. Pogonowski, *Mienie wchodzące w skład masy upadłości – zagadnienia wybrane*, „Prawo Spółek” 1999, 6, s. 35.

¹¹ P. Wołowski, *Kolizja...*, s. 33.

¹² Zob. ibidem, s. 33.

¹³ Np. por. M. Allerhand, *Prawo Upadłościowe, komentarz*, Bielsko-Biała 1991, s. 85; P. Pogonowski, op. cit., s. 36; Z. Świeboda, *Komentarz do prawa upadłościowego i prawa o postępowaniu układowym*, Warszawa 1999,

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że posługiwanie się przez ustawodawcę sformułowaniami typu: „masa upadłości jest wzbogacona”, „długi masy upadłości” bądź „masa upadłości odpowiada”, stanowi jedynie skrót myślowy¹⁴, ponieważ odnosi się do upadłego jako podmiotu prawa, jednak wyłącznie w zakresie dotyczącym przedmiotu prawa, którym w tym wypadku jest masa upadłości¹⁵.

Biorąc pod uwagę, że główną funkcją masy upadłości jest funkcja windykacyjna¹⁶, należy przyjąć, iż zasada ochrony interesów masy upadłości zasadniczo sprowadza się do zabezpieczenia interesów wierzycieli upadłościowych¹⁷. Tezę tę potwierdza orzecznictwo w którym stwierdzono, że instytucja bezskuteczności czynności upadłego „w stosunku do masy upadłości” w istocie rzeczy oznacza bezskuteczność w stosunku do wszystkich wierzycieli upadłościowych, skoro masa upadłości nie jest podmiotem prawa¹⁸.

Zasada ochrony interesów masy upadłości sprowadza się do zabezpieczenia interesów wierzycieli upadłościowych poprzez „zamrożenie” majątku upadłego¹⁹. Idea ta ma na celu ochronę wierzycieli upadłościowych przed pokrzywdzeniem, polegającym na uszczupleniu masy upadłości²⁰.

Regulacją prawną, która wpisuje się w zasadę ochrony interesów masy upadłości, są przepisy nakładające na syndyka obowiązek zapoznania się z treścią przesyłek adresowanych do upadłego (art. 176 ust. 2 i 2a Pr.Upad.). W celu wykonania tego obowiązku syndyk o ogłoszeniu upadłości zawiadamia placówki pocztowe. Zaniechanie zawiadomienia placówek pocztowych o ogłoszeniu upadłości może skutkować odpowiedzialnością syndyka o charakterze dyscyplinarnym (art. 169a Pr.Upad. oraz 20b–20c ustawy z dnia 15 czerwca 2007 r. – o licencji doradcy restrukturyzacyjnego²¹) oraz odpowiedzialnością o charakterze odszkodowawczym (art. 160 ust. 3 Pr.Upad.).

Po dokonaniu zawiadomienia o ogłoszeniu upadłości, placówki pocztowe mają obowiązek doręczenia do syndyka przesyłek pocztowych adresowanych do upadłego. Zgodnie z dyspozycją art. 176 ust. 2 Pr.Upad. od decyzji syndyka zależy, czy

s. 59; F. Zedler, *Prawo upadłościowe i układowe*, Toruń 1997, s. 185; Uzasadnienie do projektu ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, Druk sejmowy Nr 809, Sejm IV kadencji, s. 110.

¹⁴ Por. A. Jakubecki, [w:] (red.) A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *System prawa handlowego. Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, t. V, Warszawa 2016, s. 991; F. Zedler, [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Lex 2011, kom. do art. 61, uw. 4.

¹⁵ P. Wołowski, *Kolizja...*, s. 35.

¹⁶ Przy czym należy pamiętać, że w oparciu o masę upadłości może być również realizowana funkcja sanacyjna prawa upadłościowego.

¹⁷ P. Wołowski, *Kolizja...*, s. 35.

¹⁸ Wyrok SN z 03.10.2007 r., IV CSK 184/07, OSNC nr 12/2008, poz. 142.

¹⁹ Zob. uchwała SN z 09.10.1998 r., III CZP 41/98, OSNC nr 2/1999, poz. 24.

²⁰ T. Koherewicz, *Bezwzględny zakaz naruszania majątku masy upadłości*, „Prawo Spółek” 1999, 10, s. 39.

²¹ T. jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1007.

korespondencję należy wydać upadłemu²². Z brzmienia art. 176 ust. 2 zd. 3 Pr.Upad. wynika, że syndyk, w terminie 7 dni od dnia otrzymania przesyłki, zawiadamia upadłego o otrzymaniu przesyłek pocztowych, które nie dotyczą masy upadłości lub których zatrzymanie nie jest potrzebne ze względu na zawarte w nich wiadomości, oraz umożliwia upadłemu odebranie tych przesyłek.

Należy podkreślić, że dopiero upływ 30 dni od dnia doręczenia przesyłki pocztowej syndykowi wiąże się ze skutkiem doręczenia przesyłki pocztowej upadłemu (art. 176 ust. 2 Pr.Upad. *in fine*).

Przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. zakresem przedmiotowym obejmuje wszelkie przesyłki adresowane do upadłego, bez względu na ich charakter (urzędowy lub prywatny), rodzaj (przesyłki zwykle lub polecone, przesyłki listowe, pieniężne lub towarowe) oraz miejsce doręczenia (w miejscu zamieszkania, w siedzibie przedsiębiorstwa itd.)²³. Oznacza to, że ustawodawca od obowiązku nałożonego na placówki pocztowe, który sprowadza się do doręczenia syndykowi przesyłek adresowanych do upadłego, nie przewidział żadnych wyjątków. W konsekwencji realizacja zasady ochrony interesów masy upadłości na podstawie art. 176 ust. 2 Pr.Upad. może skutkować konfliktem z prawem do prywatności, w szczególności z ochroną tajemnicy komunikowania się. Konflikt ten jest widoczny w sytuacji ogłoszenia upadłości w stosunku do osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej (art. 491¹–491²⁴ Pr.Upad.). W tzw. właściwym postępowaniu upadłościowym²⁴, które jest prowadzone w stosunku do osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, w ogóle nie będzie występowała korespondencja dotycząca masy upadłości, która jest związana z przedsiębiorstwem upadłego, gdyż ten upadły nie jest przedsiębiorcą. *A contrario* cała korespondencja będzie dotyczyła strefy *stricte* prywatnej upadłego. W związku z tym jedynym uzasadnieniem dla ingerencji w prawo do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się upadłego może być ochrona roszczeń wierzycieli upadłościowych. Jednakże gdy uwzględnimy, że stosowanie art. 176 ust 2 Pr.Upad. ingeruje również w prawo do prywatności i ochronę tajemnicy komunikowania się nadawcy przesyłki adresowanej do upadłego, to argument o ochronie roszczeń wierzycieli upadłościowych może okazać się niewystarczający dla uzasadnienia ingerencji syndyka w prawo do prywatności, a tym samym pozbawienia ochrony tajemnicy komunikowania się. Należy podkreślić, że do upadłego mogą nadawać przesyłki osoby trzecie, przykładowo niebędące związane żadnym węzłem prawnym z upadłym, a treść korespondencji

²² P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Legalis 2022, kom. do art 176 Pr.Upad., uw. 6.

²³ S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Legalis 2020, kom. do art 176 Pr.Upad., uw. 3.

²⁴ Zob. np. R. Lewandowski, P. Wołowski, *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2014, s. 145.

może sprowadzać się do sfery życia prywatnego i dotyczyć np. relacji intymnych, jakie zachodzą pomiędzy upadłym a nadawcą przesyłki pocztowej.

Prawo do prywatności jako podstawowe prawo jednostki

Prawo do prywatności jest zaliczane do podstawowych praw i wolności jednostki, które mają długą historię sięgającą okresu starożytności²⁵. W okresie tym również pojawiło się pojęcie prywatności, które było przeciwieństwem sfery życia publicznego i sprowadzało się do sfery życia domowego, rodzinnego – *oikos*²⁶. Oczywiście w czasach starożytności pojęcie „prywatności” istotnie różniło się od znaczenia tego pojęcia w czasach współczesnych²⁷. Jednakże ukształtowane poglądy w starożytności stanowiły w tym zakresie podwaliny do ukształtowania się prawa do prywatności jako podstawowego prawa jednostki.

Istotny rozwój praw jednostki nastąpił na przełomie XVII i XVIII w.²⁸. W okresie tym idee dotyczące sfery prywatności jednostki łączono z innym prawem podstawowym, a mianowicie z prawem do wolności²⁹, a punktem wyjścia tej idei był indywidualizm, czyli zapewnienie wolności rozumianej jako indywidualna odrębność jednostki, która przejawiała się jako prawo jednostki do sfery prywatności wolnej od ingerencji państwa bądź społeczeństwa, jako prawo posiadania własności, a także jako prawo człowieka do niczym nieskrepowanej samorealizacji³⁰. Uznawano, że prywatność jest podstawą wolności, a o człowieczeństwie ludzi stanowi ich zdolność wyboru³¹.

Przeciwieństwem idei indywidualności jest idea uniwersalności, która sprowadza się do tego, że ogół obywateli zrzeszonych w państwie ma przez państwo nadrzędną pozycję wobec jednostki i jej praw³². W związku z tym w niektórych

²⁵ B. Banaszak, *Geneza praw człowieka i ewolucja systemów ich ochrony*, [w:] idem, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 2–3; W.G. Staples, *Encyclopedia of Privacy*, t. 1, Westport 2007, s. 404–406.

²⁶ Ł. Kołodziejczyk, *Prywatność w Internecie*, Warszawa 2014, s. 13.

²⁷ E. Milczarek, *Prywatność wirtualna. Unijne standardy ochrony prawa do prywatności w Internecie*, Warszawa 2020, s. 19.

²⁸ H. Izdebski, *Historia myśli politycznej i prawnej*, Warszawa 2001, s. 112–113; J. Oniszczyk, *Koncepcje prawa*, Warszawa 2004, s. 88–89; M. Jagielski, *Konstytucjonalizacja ochrony prywatności*, [w:] R.M. Małajny (red.), *Konstytucjonalizm a doktryny polityczno-prawne. Najnowsze kierunki badań*, Katowice 2008, s. 262.

²⁹ M. Sadowski, [w:] E. Kundera, M. Maciejewski (red.), *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2004, s. 57.

³⁰ *Ibidem*, s. 57.

³¹ J. Braciak, *Prawo do prywatności*, [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *op. cit.*, s. 358.

³² L. Wiśniewski, [w:] A. Preisner, T. Zalasinski (red.), *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji RP*, Wrocław 2005, s. 120; W. Zakrzewski, [w:] W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2000, s. 163.

przypadkach, dotyczących np. bezpieczeństwa społecznego czy też sprawiedliwości, zakładano dopuszczalność ingerencji państwa w sferę życia prywatnego³³.

Ochrona prywatności jako odrębna kategoria juretyczna w języku prawnym i w języku prawniczym pojawiła się dopiero pod koniec XIX w.³⁴, a prawo do prywatności jest zaliczane do tzw. pierwszej generacji praw człowieka³⁵.

W Polsce podłoże aksjologiczne ochrony prywatności stanowią normy konstytucyjne oraz regulacje wielu aktów prawa międzynarodowego³⁶.

W art. 47 Konstytucji RP *expressis verbis* wskazano, że każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego. Przepis ten gwarantuje ochronę życia prywatnego nie tylko w stosunkach jednostki z organami władzy publicznej, ale również z innymi osobami i instytucjami publicznymi i prywatnymi³⁷.

Prawo do ochrony prawnej życia prywatnego jest prawem podmiotowym³⁸, które przysługuje każdemu podmiotowi prawa³⁹. Ochrona zagwarantowana w art. 47 Konstytucji RP obejmuje nie tylko uprawnienie podmiotu prawa do nieingerowania władzy publicznej czy też innych podmiotów prywatnych w sferę życia prywatnego, ale również uprawnienie domagania się od władzy publicznej zapewnienia jej efektywnej ochrony⁴⁰.

³³ H. Szewczyk, *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*, Kraków 2007, s. 18.

³⁴ Zob. K. Motyka, *Prawo do prywatności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach”, seria: Administracja i Zarządzanie 2010, 85, s. 11.

³⁵ Są to fundamentalne prawa obywatelskie i polityczne formułowane na przełomie XIX i XX w. pod wpływem koncepcji liberalnych. Akcentują one konieczność zachowania pewnego obszaru wolnego od ingerencji ze strony państwa, mają zatem charakter obronny i służą wzmocnieniu autonomii jednostki. Do praw jednostki pierwszej generacji obok prawa do ochrony prywatności zaliczyć także można: wolność słowa, równość wobec prawa, nietykalność osobistą, ochronę życia ludzkiego. Szerzej na temat podziału praw człowieka na generacje zob. np.: P. Kuczma, *Prawa człowieka w zarysie*, Polkowice 2012, s. 19–20; S. Stecko, *Prawa i wolności człowieka i obywatela w świetle Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, 1, s. 172–174. W literaturze przedmiotu również jest reprezentowany pogląd, że „prawo do prywatności”, należy zaliczyć do praw tzw. trzeciej generacji, ponieważ swą wyraźną regulację konstytucyjną znajduje dopiero po II wojnie światowej, a i to po upływie wielu lat od wprowadzenia ochrony prywatności najpierw w drodze ustawodawstwa zwykłego. Tak P. Sarnecki, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Lex 2016, kom. do art. 47 uw. 1.

³⁶ Np. art. 12 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284); art. 17 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167); art. 16 Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526); art. 7 Karty Praw Podstawowych w brzmieniu ustalonym Traktatem z Lizbony, podpisanej w Lizbonie 13.12.2007 r. (Dz.Ur. UE C 202 z 7.6.2016 r., s. 389).

³⁷ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r.*, Warszawa 2008, s. 114.

³⁸ M. Florczak-Wątor, [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Lex 2021, kom. do art 47 uw. 1.

³⁹ M. Wild, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Legalis 2016, kom. do art. 47 uw. 49; orzeczenie TK z 24.6.1997 r., K 21/96, OTK 1997, Nr 2, poz. 23.

⁴⁰ Ibidem, kom. do art. 47 uw. 50.

Ustrojodawca nie zdefiniował pojęcia „życie prywatne”. Z uwagi na nieprecyzyjność tego pojęcia, które jest używane w wielu znaczeniach, ujęcie prywatności w sensie normatywnym nie jest zabiegiem prostym⁴¹. O ile uchwycenie „jądra znaczeniowego” tego pojęcia co do zasady nie budzi wątpliwości, o tyle uchwycenie „cienia semantycznego”⁴² tego pojęcia w konkretnych przypadkach może być utrudnione i w konsekwencji budzić wątpliwości interpretacyjne.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, „że sferą życia prywatnego objęte są takie okoliczności, w stosunku do których można przyjąć prymat interesu jednostki nad interesem publicznym, domniemanie przewagi prawa jednostki do bycia pozostawioną samej sobie nad interesem publicznym bądź interesem innych podmiotów”⁴³. Innymi słowy, o prywatności w sensie normatywnym możemy mówić, gdy jednostce przysługuje uprawnienie „do takiego kształtowania sfery życia, aby była ona niedostępna dla innych i wolna od ingerencji”⁴⁴. Tylko od woli jednostki zależy, czy nastąpi zewnętrzna ingerencja w sferę życia prywatnego.

Treść normatywną pojęcia „życie prywatne” można ustalić w oparciu o wnioskowanie *a contratio* w stosunku do pojęcia „życia publiczne”, które wiąże się z zaangażowaniem jednostki w działalność społeczną, polityczną etc.⁴⁵. W obrębie życia publicznego interes jednostki w byciu pozostawionej samej sobie ulega, przynajmniej co do zasady, interesowi innych podmiotów⁴⁶, czyli pojęcie to jest oparte o idee uniwersalności.

Jednakże ustalanie zakresu treści normatywnej pojęcia „życia prywatne”, które jest w opozycji do pojęcia „życia publiczne”, nie jest wcale zabiegiem prostym, gdyż w literaturze przedmiotu zachodzi rozbieżność poglądów co do treści normatywnej pojęcia „życie publiczne”. Według poglądu o charakterze rozszerzającym przez pojęcie „życie publiczne” należy rozumieć wszelkie relacje, których nie cechują więzy o charakterze osobistym, takie jak życie społeczne czy zawodowe⁴⁷. Według odmiennego poglądu nie można w sposób automatyczny pojęcia „życia publicznego” rozszerzać na wszelkie relacje, których nie cechują więzy o charakterze osobistym, gdyż życie prywatne to nie relacja, w jakiej pozostaje jednostka, lecz określony interes, przejawiający się najczęściej w pewnym zakresie dyspozycji,

⁴¹ Por. W. Szyszkowski, *Rozważania o prywatności*, [w:] W. Skrzydło (red.), *Wybrane problemy prawa konstytucyjnego*, Lublin 1985, s. 189.

⁴² Na temat otwartości języka prawnego zob. H.L.A. Hart, *Pojęcie prawa*, Warszawa 2020, s. 207–222.

⁴³ M. Wild, op. cit., kom. do art. 47 uw. 55.

⁴⁴ M. Safjan, *Prawo do ochrony życia prywatnego*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997, s. 71.

⁴⁵ P. Sarnecki, op. cit., kom. do art. 47 uw. 3.

⁴⁶ M. Wild, op. cit., kom. do art. 47 uw. 55.

⁴⁷ Zob. P. Sarnecki, op. cit., kom. do art. 47 uw. 3.

„sferze możliwości”, jaka jest jej przyznana⁴⁸. Przy czym zgodnie z orzeczeniem TPCz nie ma powodu, by domniemywać, iż pojęcie „życia prywatnego” (w rozumieniu art. 8 Konwencji) ma być interpretowane w sposób wyłączający czynności natury zawodowej lub biznesowej, jako iż trzeba przecież przyznać, że to na polu zawodowym większość osób ma znaczącą, jeżeli nie najczęstszą, okazję do nawiązania kontaktu ze światem zewnętrznym⁴⁹.

Obecnie bezsporne jest, że na pojęcie „życie prywatne” składają się takie komponenty prywatności jak:

- 1) prywatność jako prawo do pozostawienia w spokoju,
- 2) prywatność jako ochrona jednostki przed niechcianą ingerencją osób trzecich,
- 3) prywatność jako prawo do kontroli nad ujawnianiem informacji o życiu osobistym,
- 4) prywatność jako prawo do poszanowania tajemnicy prywatnej, tzn. nieujawniania sekretnych informacji o sobie osobom trzecim,
- 5) prywatność jako prawo do poszanowania intymności⁵⁰.

Jednakże wymienione komponenty, które składają się na pojęcie „życie prywatne”, nie stanowią katalogu zamkniętego. Wraz ze zmianami zachodzącymi w życiu społecznym czy też gospodarczym katalog ten będzie ulegał modyfikacji oraz rozszerzeniu na nowe sfery życia jednostki.

Wolność i ochrona tajemnicy komunikowania się jako komponent prawa do prywatności

Zgodnie z art. 49 Konstytucji RP zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony. W sensie konstrukcyjnym wolność i ochrona tajemnicy korespondencji stanowi komponent prawa do prywatności⁵¹. W związku z tym przy interpretacji art. 49 Konstytucji RP można posiłkować się normą ogólną zawartą w art. 47 Konstytucji RP, która szeroko chroni prawo do prywatności. W szczególności wskazany jest taki zabieg, gdy „treść podlegająca przekazaniu

⁴⁸ M. Wild, op. cit., kom. do art. 47 uw. 55.

⁴⁹ Niemietz przeciwko Niemcom, skarga Nr 13710/88, Lex nr 81278.

⁵⁰ Zob. J. Sieńczyło-Chlabicz, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006, s. 79.

⁵¹ M. Wild, op. cit., kom. do art. 49 uw. 1.

dotyczy życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz informacji z zakresu decydowania o życiu osobistym⁵². Wszelka ingerencja w tajemnicę komunikowania się może wówczas oznaczać naruszenie prywatności⁵³.

Z art. 49 Konstytucji RP wynika obowiązek Rzeczypospolitej Polskiej zapewnienia wolności komunikowania się oraz obowiązek ochrony treści zawartej w procesie komunikowania się. Zakres podmiotowy tej wolności i ochrony tajemnicy komunikowania się obejmuje wszystkie jednostki, w tym osoby prawne⁵⁴.

Zakres przedmiotowy wolności komunikowania się obejmuje nie tylko tajemnicę korespondencji, ale też wszelkiego rodzaju kontakty międzypersonalne⁵⁵. Zakresem konstytucyjnej ochrony objęte są wszelkie sposoby komunikowania się, bez względu na sposób czy okoliczności porozumiewania się⁵⁶. Również dla gwarancji wynikających z art. 49 Konstytucji RP indyferentna pozostaje kwestia, czy wymiana informacji dotyczy życia ściśle prywatnego, czy też prowadzonej działalności zawodowej, w tym działalności gospodarczej. Nie ma bowiem takiej sfery życia osobistego człowieka, co do której konstytucyjna ochrona byłaby wyłączona bądź samoistnie ograniczona. W każdej z tych sfer jednostka ma więc konstytucyjnie gwarantowaną wolność przekazywania i pozyskiwania informacji, w tym udostępniania informacji o sobie samej⁵⁷.

Co do zasady ochrona tajemnicy komunikowania się będzie naruszona, gdy z treścią zawartą w przekazywanej wiadomości będzie mogła zapoznać się osoba trzecia niebędąca adresatem wiadomości.

Z art. 49 Konstytucji RP wynika przede wszystkim obowiązek organów władzy publicznej powstrzymania się od działań ingerujących w wolność i tajemnicę komunikowania się, czyli niepozyskiwania przez te organy komunikowanych treści, ich nieujawniania, niezmuszania do ujawniania przez samych zainteresowanych, a także ochrony czynności komunikowania się przed atakami ze strony osób trzecich⁵⁸. Na organach tych również spoczywa obowiązek podjęcia działań, które w sposób rzeczywisty „zapewnią” tę wolność i tajemnicę w relacjach horyzontalnych⁵⁹.

Obowiązek syndyka zapoznania się z treścią przesyłki

⁵² B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Legalis 2012, kom. do art. 49 uw. 5.

⁵³ Ibidem, kom. do art. 49 uw. 5.

⁵⁴ P. Sarnecki, op. cit., kom. do art. 49 uw. 4; M. Wild, op. cit., kom. do art. 49 uw. 7.

⁵⁵ Wyrok TK z 20.6.2005 r., K 4/04, OTK-A 2005, Nr 6, poz. 64.

⁵⁶ Wyrok TK z 30.7.2014 r., K 23/11, OTK-A 2014, Nr 7, poz. 80; wyrok TK z 21.4.2015 r., U 8/14, OTK-A 2015, Nr 4, poz. 49.

⁵⁷ Wyrok TK z 30.7.2014 r., K 23/11, OTK-A 2014, Nr 7, poz. 80.

⁵⁸ M. Florczak-Wątor, op. cit., kom. do art. 49 uw. 3.

⁵⁹ M. Wild, op. cit., kom. do art. 49 uw. 7.

adresowanej do upadłego w świetle standardów ochrony prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się

W literaturze przedmiotu reprezentowany jest pogląd, że syndyk, otwierając przesyłki adresowane do upadłego, nie narusza tajemnicy korespondencji, jeżeli działa w granicach ustawowych⁶⁰. Odnosząc się do powyższego stanowiska, należy stwierdzić, że działanie w granicach ustawowych nie zawsze jest działaniem zgodnym z prawem, gdyż istnienie konfliktu prawa z samym sobą nie jest wbrew pozorom zjawiskiem rzadkim, a najbardziej jaskrawe napięcia zachodzą w systemie prawa na linii sprawiedliwość i bezpieczeństwo prawne⁶¹. Nie inaczej jest w sytuacji otwarcia przez syndyka korespondencji adresowanej do upadłego. W celu realizacji zasady ochrony interesów masy upadłości, a mówiąc konkretniej w celu ochrony interesów wierzycieli upadłościowych, czyli w celu zaspokojenia ich roszczeń (bezpieczeństwo prawne), ustawodawca przyznał syndykowi bez wyjątków prawo do ingerencji w prawo do prywatności oraz w tajemnicę komunikowania się, których ochrona jest gwarantowana na podstawie art. 47 i 49 Konstytucji RP (sprawiedliwość).

Przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. może być regułą⁶² niesprawiedliwą i niecelową w tym sensie, że jest niezgodna treściowo z prawem do prywatności i prawem do ochrony tajemnicy komunikowania się, które wyrażone są w normach hierarchicznie wyższego rzędu. Co prawda prawa wynikające z art. 47 i 49 Konstytucji RP nie są prawami absolutnymi i w związku z tym od ochrony tych praw mogą zachodzić wyjątki, jednak muszą się one mieścić w standardzie ochrony podstawowych praw i wolności, które gwarantuje Konstytucja RP.

W doktrynie prawa upadłościowego został sformułowany pogląd, że treść art. 176 ust. 2 Pr.Upad. spełnia konstytucyjne standardy prawnej ochrony komunikowania się, ponieważ:

„1) nadrzędnym celem każdego postępowania upadłościowego jest zaspokojenie roszczeń wierzycieli »w jak najwyższym stopniu«,

⁶⁰ R. Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Legalis 2021, kom. do art 176 uw. 6 i tam powołana literatura.

⁶¹ Szerzej na temat zagadnienia prawo kontra prawo np. zob.: J. Zajadło, *Utwagi wstępne. Pogarda dla donosicieli*, [w:] idem (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa*, Warszawa 2008, s. 19–31; M. Glanc-Zabielowicz, *Ostatnia deska ratunku*, [w:] J. Zajadło, K. Żeidler (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa 2*, Warszawa 2021, s. 35–47; W. Zalewski, *Sprawiedliwość, która leczy*, [w:] J. Zajadło (red.), op. cit., s. 31–39.

⁶² Regułą w rozumieniu R. Dworkina, czyli stosowaną w sposób „wszystko albo nic” (*all-or-nothing fashion*). R. Dworkin, *Is law a system of rules*, [w:] idem (red.), *The Philosophy of Law*, Oxford 1977, s. 45.

- 2) według odwiecznej reguły legislacyjnej i prakseologicznej, kto wyznacza cel, daje także środki potrzebne do jego osiągnięcia (*qui dat ius ad finem, dat ius ad media ad finem necessaria*),
- 3) w przesyłkach adresowanych do upadłego często znajdują się – jak uczy doświadczenie – cenne informacje dotyczące stosunków majątkowych upadłego, oprócz informacji dotyczących jego spraw osobistych⁶³.

Odnosząc się do stanowiska, że art. 176 ust. 2 Pr.Upad. spełnia konstytucyjne standardy prawnej ochrony komunikowania się, należy podkreślić, że po pierwsze, *de lege lata* nie w każdym postępowaniu upadłościowym nadrzędnym celem jest zaspokojenie roszczeń wierzycieli w jak najwyższym stopniu, gdyż zgodnie art. 2 ust. 2 Pr.Upad. postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych należy prowadzić również tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym. Z regulacji tej wynika, że w przypadku postępowania upadłościowego prowadzonego wobec osób fizycznych cel windykacyjny został zrównany z celem oddłużeniowym. Innymi słowy, ustawodawca w takiej sytuacji nie faworyzuje interesów wierzycieli upadłościowych względem interesu rzetelnego dłużnika⁶⁴.

Po drugie pogląd o zgodności art. 176 ust. 2 Pr.Upad. został sformułowany tylko poprzez pryzmat ochrony interesów masy upadłości, czyli ochrony wierzycieli upadłościowych i abstrahuje do wartości, którą jest prawo do prywatności oraz ochrona tajemnicy komunikowania się.

Przy analizie tego zagadnienia nie uwzględniono brzmienia art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, który określa przesłanki ograniczania konstytucyjnych praw i wolności. Funkcja tego przepisu sprowadza się do zagwarantowania minimalnej ochrony konstytucyjnych praw i wolności.

Pod względem zachowania standardu ochrony prywatności oraz tajemnicy komunikowania się ocena art. 176 ust. 2 Pr.Upad. powinna być przeprowadzona w oparciu o test spełnienia przesłanek wskazanych art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Należy pamiętać, że przepis 31 ust. 3 Konstytucji RP ma również zastosowanie do przepisów, które formułują szczegółowe klauzule limitacyjne (np. art. 53 ust. 5 Konstytucji RP) oraz przepisów, które stanowią, że zakres i formy danego prawa określa ustawa (np. art. 67 ust. 1 Konstytucji RP)⁶⁵. W związku z tym analiza art. 176 ust. 2 Pr.Upad. pod kątem ingerencji w prawo do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się, której ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach

⁶³ S. Gurgul, op. cit., kom. do art 176 uw. 3.

⁶⁴ Szerzej. P. Wołowski, *Cel oddłużeniowy jako jeden z naczelných celów postępowania upadłościowego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2016, 12, s. 11–27.

⁶⁵ P. Tuleja, [w:] idem (red.), op. cit., kom. do art 31 uw. 2.

określonych w ustawie i w sposób w niej określony (art. 49 Konstytucji RP), będzie przeprowadzona przy uwzględnieniu art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Konstytucyjne przesłanki ograniczenia prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się

Prawo do prywatności w tym prawo do ochrony komunikowania się są prawami absolutnymi i pod pewnymi warunkami podlegają ograniczeniu tak jak inne wartości konstytucyjne. Jednakże aby ingerencja ustawodawcy w wartości prawnie chronione przez normy o charakterze konstytucyjnym spełniała standardy tej ochrony, muszą być kumulatywnie spełnione przesłanki z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W myśl tego przepisu ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP *in fine*).

Ustawowa forma ograniczenia prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się

W myśl art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenie prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się jest dopuszczalne tylko na podstawie aktu normatywnego w randze ustawy. Jest to podstawowy warunek zgodnej z Konstytucją RP ingerencji w prawo do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się. W ten sposób Konstytucja RP wprowadza zasadę wyłączności ustawy przy ograniczaniu konstytucyjnych praw i wolności. W myśl tej zasady wszelkie istotne kwestie związane z ograniczeniem praw i wolności gwarantowanych mocą Konstytucji RP powinny być uregulowane w ustawie⁶⁶.

Ingerencja ustawodawcy w prawo do prywatności upadłego oraz ochronę tajemnicy komunikowania się została uregulowana w akcie normatywnym w radzę ustawy (art. 176 ust. 2 Pr.Upad.). Nie oznacza to jednak, że wymóg formy ustawowej z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP został spełniony. Aby wymóg ten był spełniony, ustawodawca musi unormować w ustawie wszystkie materialnoprawne oraz proceduralne przesłanki takich ograniczeń tak, by zakres ograniczenia mógł zostać

⁶⁶ Ibidem, kom. do art 31 uw. 2.

precyzyjnie określony na podstawie samej ustawy⁶⁷. Regulacja ustawowa musi być w tym wypadku kompletna i precyzyjna. Określać ma wszystkie zasadnicze elementy ograniczenia danej konstytucyjnej wolności bądź prawa⁶⁸. Ustawodawca powinien zatem precyzyjnie wskazać okoliczności, w których ograniczenia mogą występować, oraz unormować sposób ich ograniczania. Oznacza to przede wszystkim konieczność dochowania odpowiedniego stopnia określoności oraz zakazu posługiwania się w tym zakresie klauzulami generalnymi⁶⁹. Nawet gdy ograniczenia danej konstytucyjnej wolności bądź prawa dokonano w ustawie, jednak ma ona charakter nazbyt ogólny, blankietowy, mało konkretny, gdy jest to ustawa kompetencyjna, z której wyprowadza się wnioskowanie z celu na środki – wówczas przesłanka konkretnej podstawy ustawowej nie będzie spełniona⁷⁰.

Przesłankę ingerencji ustawodawcy w prawo do prywatności i ochronę tajemnicy komunikowania się stanowi wydanie przez sąd postanowienia o ogłoszeniu upadłości, gdyż upadłym jest ten, wobec kogo wydano postanowienie o ogłoszeniu upadłości (art. 185 ust. 1 Pr.Upad.). Jeżeli więc nie zostanie ogłoszona upadłość dłużnika, to nie dojdzie do ingerencji syndyka w prawo do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się.

Z treści art. 176 ust. 2 Pr.Upad. m.in. wynika, że syndyk, w terminie siedmiu dni od dnia otrzymania przesyłki od placówki pocztowej, zawiadamia upadłego o otrzymaniu przesyłek pocztowych, które nie dotyczą masy upadłości lub których zatrzymanie nie jest potrzebne ze względu na zawarte w nich wiadomości, oraz umożliwia upadłemu odebranie tych przesyłek. Aby dyspozycja wynikająca z art. 176 ust. 2 Pr.Upad. została spełniona, syndyk musi zapoznać się z treścią korespondencji adresowanej do upadłego i następnie ocenić, czy dana korespondencja dotyczy masy upadłości czy też nie. Przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie normuje sposobu, w jaki sposób syndyk powinien zapoznać się z treścią korespondencji adresowanej do upadłego. Przepis ten nie określa, czy zapoznanie się z treścią korespondencji adresowanej do upadłego musi być wykonane osobiście przez syndyka⁷¹, czy też syndyk ma prawo powierzyć wykonanie tej czynności pracownikowi kancelarii doradcy restrukturyzacyjnego⁷². Innymi słowy nie wiadomo, w jakim

⁶⁷ Zob. np. wyrok TK z 10.3.2010 r., U 5/07, OTK-A 2010, Nr 3, poz. 20; wyrok TK z 29.10.2013 r., U 7/12, OTK-A 2013, Nr 7, poz. 102; wyrok TK z 21.04.2015 r., U 8/14, OTK-A 2015, Nr 4, poz. 49.

⁶⁸ Wyrok TK z 21.04.2015 r., U 8/14, OTK-A 2015, Nr 4, poz. 49.

⁶⁹ Zob. np. wyrok TK z 12.12.2005 r., K32/04, OTK-A 2005, Nr 11, poz. 132.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Za osobistym wykonaniem tego obowiązku wypowiada się P. Zimmerman. Zob. P. Zimmerman, op. cit., kom. do art 176 Pr.Upad. uw. 6.

⁷² Oczywiście nazwę „kancelaria doradcy restrukturyzacyjnego” należy traktować jako konwencję, gdyż ustawodawca nie nakłada na osobę wykonującą zawód doradcy restrukturyzacyjnego prowadzenia kancelarii.

kontekście ustawodawca w art. 176 ust. 2 Pr.Upad. posłużył się terminem syndyk. Czy przez syndyka należy rozumieć pozasądowy organ postępowania upadłościowego, czy konkretną osobę, która została wyznaczona do pełnienia funkcji syndyka w postępowaniu upadłościowym. Uwzględniając to, że osoba legitymująca się licencją doradcy restrukturyzacyjnego, która została wyznaczona do pełnienia funkcji syndyka w postępowaniu upadłościowym nie musi wykonywać wszystkich czynności w ramach tego postępowania osobiście⁷³, w praktyce przekazanie korespondencji adresowanej do upadłego celem weryfikacji, czy korespondencja dotyczy masy upadłości, przez tę osobę pracownikowi kancelarii doradcy restrukturyzacyjnego może być zjawiskiem powszechnym. W szczególności taka sytuacja zaistnieje, gdy funkcje syndyka w postępowaniu upadłościowym pełni spółka handlowa, której wspólnicy ponoszą odpowiedzialność za zobowiązania spółki bez ograniczenia całym swoim majątkiem albo członkowie zarządu reprezentujący spółkę posiadają licencję doradcy restrukturyzacyjnego (art. 157 ust. 2 Pr.Upad.).

Nawet zakładając, że wolą ustawodawcy było to, aby obowiązek wynikający z treści art. 176 ust. 2 Pr.Upad. był wykonywany przez syndyka osobiście, to należy pamiętać, że jest to zdarzenie, które w praktyce jest nie do zweryfikowania lub jego weryfikacja jest bardzo utrudniona.

Podstawę ustawową określoną w art. 176 ust. 2 Pr.Upad. należy uznać za podstawę niekompletną. W przepisie tym również nie określono precyzyjnie wszystkich zasadniczych elementów ograniczenia prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się. Normę prawną zrekonstruowaną w oparciu o art. 176 ust. 2 Pr.Upad. należy uznać z normę nazbyt ogólną, mało konkretną, z której można wyprowadzić wnioskowanie z celu na środki. Norma ta przyznaje syndykowi dużą swobodę w zakresie ingerencji w prawo do prywatności i tak *de facto* wyklucza ochronę tajemnicy komunikowania się⁷⁴.

W konsekwencji należy przyjąć, że art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie spełnia wymogu kompletności, precyzyjności podstawy ustawowej ingerencji w prawo do prywatności i w ochronę tajemnicy komunikowania się.

⁷³ W szczególności będą to czynności o charakterze technicznym, wykonawczym etc. Ponadto syndyk może udzielać pełnomocnictw do dokonywania czynności prawnych. Może też udzielać pełnomocnictw procesowych w postępowaniach sądowych, administracyjnych, sądownoadministracyjnych i przed sądami polubownymi (art. 161 ust. 1 Pr.Upad.).

⁷⁴ J. Korzonek, *Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym. Komentarz*, Wrocław 1992, s. 344.

Test proporcjonalności ograniczenia prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się

Zasada proporcjonalności stanowi fundamentalny element zasady demokratycznego państwa prawa. Sens zasady proporcjonalności sprowadza się do tego, że aby uznać ingerencje ustawodawcy w podstawowe prawa i wolności za dopuszczalną w rozumieniu art. 31 ust 3 Konstytucji RP, to ingerencja ta, nie może być nadmierna. „Spośród możliwych środków działania należy wybierać możliwie najmniej uciążliwe dla podmiotów, wobec których mają być zastosowane, lub dolegliwe w stopniu nie większym niż jest to niezbędne dla osiągnięcia założonego celu”⁷⁵. W związku z tym ustalając konstytucyjność ograniczeń wprowadzonych przez ustawodawcę, TK stara się udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) czy wprowadzona regulacja ustawodawcza służy i jest konieczna dla ukształtowania ładu prawnego w danej sferze stosunków społecznych?
- 2) czy zamierzony przez ustawodawcę cel jest możliwy do osiągnięcia bez naruszenia podstawowych standardów prawnych wyrażających istotę praw, których dotyczy?
- 3) czy regulacja ustawowa jest niezbędna dla ochrony interesu wartości konstytucyjnej, z którą jest powiązana?
- 4) czy efekt wprowadzonej regulacji pozostaje w proporcji do ciężarów nakładanych przez nią na obywatela?⁷⁶

Konieczność regulacji dla ukształtowania ładu prawnego w danej sferze stosunków społecznych

Fundamentalne znaczenie dla wyznaczania dopuszczalnych ograniczeń wolności i praw konstytucyjnych ma sformułowanie w art. 31 ust. 1 Konstytucji RP „tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie”. Sformułowanie to kreuje przesłankę konieczności w państwie demokratycznym wprowadzenia ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności.

Ingerencja ustawodawcy w prawo do prywatności oraz ochronę tajemnicy komunikowania się na podstawie art. 176 ust. 2 Pr.Upad. jest podyktowana ochroną interesów masy upadłości. Masa ta należy do węzłowych instytucji prawa upadłościowego, gdyż co do zasady bez majątku stanowiącego masę upadłości nierealne jest zrealizowanie funkcji prawa upadłościowego, w szczególności funkcji windy-

⁷⁵ Wyrok TK z 25.2.1999 r., K23/98, OTK 1999, Nr 2, poz. 25.

⁷⁶ Zob. Ibidem.

kacyjnej. Dlatego też wprowadzenie mechanizmów ochronnych masę upadłości przed zubożeniem jest jak najbardziej uzasadnione. Tak więc za koniecznością ograniczenia prawa do prywatności i ochrony komunikowania się przemawia realizacja funkcji prawa upadłościowego, a w szczególności funkcji windykacyjnej⁷⁷, czyli ochrona praw majątkowych wierzycieli upadłego.

Możliwość osiągnięcia przez ustawodawcę zamierzonych celów bez naruszenia podstawowych standardów prawnych wyrażających istotę praw, których dotyczy

Przesłanka ta sprowadza się do stwierdzenia rzeczywistej potrzeby dokonania w danym stanie faktycznym ingerencji w zakres prawa bądź wolności konstytucyjnej. Przy czym środek prawny ingerujący w zakres prawa bądź wolności konstytucyjnej powinien być skuteczny, a więc rzeczywiście służący realizacji zamierzonych przez ustawodawcę celów.

Jednym ze skutków ogłoszenia upadłości jest pozbawienie upadłego prawa zarządu oraz możliwość korzystania z mienia wchodzącego do masy upadłości i rozporządzania nim (art. 75 ust. 1 Pr.Upad.). Zarząd nad majątkiem upadłego, który stanowi masę upadłości, przejmuje syndyk (art. 173 Pr.Upad.). W celu wykonywania przez syndyka efektywnego zarządu masą upadłości oraz realizacji powierzonych przez ustawodawcę obowiązków, w szczególności przeprowadzenia likwidacji majątku upadłego i zaspokojenia wierzycieli upadłościowych, uzasadnione jest przyznanie syndykowi uprawnień do zapoznania się z treścią korespondencji adresowanej do upadłego, która dotyczy masy upadłości. Tak więc konsekwencją ogłoszenia upadłości jest wystąpienie rzeczywistej potrzeby ingerencji w prawo do prywatności upadłego i ochrony komunikowania się. Przy czym przewidziana w art. 176 ust. 2 Pr.Upad. ingerencja ustawodawcy w prawo do prywatności i ochrony komunikowania się jest środkiem skutecznym, albowiem pozwala na monitoring korespondencji adresowanej na upadłego, co w konsekwencji może np. pozwolić na zniwelowanie próby uszczuplenia (ukrywania, zbywania składników) masy upadłości. Oznacza to, że art. 176 ust. 2 Pr.Upad. rzeczywiście służy realizacji zamierzonych przez ustawodawcę celów, czyli służy ochronie interesów masy upadłości.

⁷⁷ Por. P. Wołowski, *Kolizja...*, 67.

Niezbędność regulacji ustawowej dla ochrony interesu wartości konstytucyjnej, z którą jest powiązana

Przesłanka niezbędności sprowadza się do tego, że przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie ustawowe będzie chronić określone wartości w sposób i w stopniu, który nie mógłby być osiągnięty przy zastosowaniu innych środków.

Na wstępie należy podkreślić, że skuteczność przepisu art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie oznacza *a priori* niezbędności, czyli że ochrona interesów masy upadłości nie może być osiągnięta w inny sposób. Jak już wyżej zostało wskazane, zakresem przedmiotowym art. 176 ust. 2 Pr.Upad. objęte są wszelkie przesyłki adresowane do upadłego, bez względu na ich charakter (urzędowy lub prywatny), rodzaj (przesyłki zwykłe lub polecone, przesyłki listowe, pieniężne lub towarowe) oraz miejsce doręczenia (w miejscu zamieszkania, w siedzibie przedsiębiorstwa itd.). Dyspozycja przepisu art. 176 ust. 2 Pr.Upad. obejmuje nie tylko przesyłki, których treść wskazuje, że dotyczą masy upadłości. Uprawnienie syndyka do otwarcia tych przesyłek rozciąga się również na przesyłki, które nie dotyczą masy upadłości (np. list od najbliższej osoby, którego treścią objęte są dane wrażliwe tej osoby). Oznacza to, że skuteczność tego przepisu wykracza poza ochronę interesów masy upadłości⁷⁸. Innymi słowy skutki zastosowania art. 176 ust. 2 Pr.Upad. rozciągają się również poza sferę postępowania upadłościowego.

Jest to rozwiązanie irracjonalne, gdyż do głównych zadań syndyka należy niezwłoczne objęcie majątku upadłego, zarządu nim, zabezpieczenie go przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zabraniem go przez osoby postronne oraz przystąpienie do jego likwidacji (art. 173 Pr.Upad.), a ogłoszenie upadłości nie ma wpływu na zdolność prawną oraz zdolność do czynności prawnych upadłego (art. 185 ust. 2 Pr.Upad.). Ogłoszenie upadłości pozbawia upadłego prawa zarządu oraz możliwość korzystania z mienia wchodzącego do masy upadłości i rozporządzania nim (art. 75 ust. 1 Pr.Upad.). W konsekwencji zasadne byłoby, aby ingerencja ustawodawcy w prawo do prywatności i ochrony komunikowania się dotyczyła tylko korespondencji dotyczącej masy upadłości. Jednakże ograniczenie ingerencji do tej tylko korespondencji mogłoby być rozwiązaniem fasadowym, gdyż w praktyce ustalenie czy dana korespondencja dotyczy masy upadłości wymaga zapoznania się z treścią korespondencji. W konsekwencji powstaje pytanie, czy uzasadnia to tak szeroką ingerencję ustawodawcy w prawo do prywatności i ochronę komunikowania się, gdyż niezbędność oznacza również skorzystanie ze środków jak najmniej uciążliwych dla podmiotów, których prawa lub wolności konstytucyjne ulegają ograniczeniu.

⁷⁸ J. Korzonek, op. cit., s. 343.

Wymóg pozostania regulacji ustawowej w proporcji do celów, których ochrona uzasadnia dokonane ograniczenia podstawowych praw i wolności

Wymóg pozostania regulacji ustawowej w proporcji do celów, których ochrona uzasadnia dokonane ograniczenia podstawowych praw i wolności oznacza skorzystanie ze środków jak najmniej uciążliwych dla podmiotów, których prawa lub wolności konstytucyjne ulegają ograniczeniu. Ingerencja w strefę statusu jednostki musi więc pozostawać w racjonalnej i odpowiedniej proporcji do celów, których ochrona uzasadnia dokonane ograniczenie⁷⁹.

W związku z powyższym powstaje pytanie, czy istnieje inny, mniej uciążliwy środek, który pozwoli równie skutecznie doprowadzić do osiągnięcia zamierzonego przez ustawodawcę celu, którym jest ochrona interesów masy upadłości poprzez monitoring korespondencji adresowanej do upadłego.

Odnosząc się do tak postawionego pytania, w pierwszej kolejności należy podkreślić, że ingerencji w prawo do prywatności i ochronę komunikowania się faktycznie dokonuje syndyk, który jest podmiotem prywatnym prowadzącym działalność gospodarczą, która wymaga licencji doradcy restrukturyzacyjnego. Co więcej, syndyk nie jest funkcjonariuszem publicznym. Nie jest to aspekt bez znaczenia, gdyż zapoznanie się z treścią korespondencji adresowanej do upadłego skutkuje również tym, że zostaje naruszone prawo do prywatności i ochrona komunikowania się nadawcy. Nietrudno sobie wyobrazić, że zapoznanie się przez syndyka z treścią korespondencji adresowanej do upadłego w skrajnych przypadkach może skutkować naruszeniem godności człowieka (upadłego lub nadawcy). Przykładowo stanie się tak, gdy w treści korespondencji będą zawarte informacje dotyczące życia intymnego nadawcy. O ile tak silną ingerencję ustawodawcy w prawo do prywatności upadłego i jego ochronę komunikowania się w pewnym sensie można uzasadnić ochroną interesów masy upadłości i celami postępowania upadłościowego, to ingerencji w prawo do prywatności, które przysługuje nadawcy, i jego ochronę komunikowania się, która jest ściśle powiązana z jego sferą życia prywatnego, nie uzasadnia ochrona interesów masy upadłości i realizacja celów postępowania upadłościowego.

⁷⁹ Szerzej np. B. Banaszak, *Konstytucja...*, kom. do art. 31, nb. 20; L. Bosek, M. Wild, *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2014, s. 267–280; L. Bosek, M. Szydło, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), op. cit., kom. do art. 31, nb. 138–154; J. Oniszczyk, *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005, s. 62–63; M. Zubik, *Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów. Zbiory Orzecznictwa Becka*, redakcja i wprowadzenie idem, Warszawa 2011, s. XXXI, s. 181–184.

Uwzględniając powyższy aspekt, zasadne jest, aby tak silnej ingerencji w prawo do prywatności i ochrony komunikowania się dokonywał organ państwowy, czyli sędzia-komisarz, sąd, czy też sędzia wyznaczony, a nie podmiot prywatny.

Nie bez znaczenia również jest to, że z treści art. 176 ust. 2 Pr.Upad. wynika, że od decyzji syndyka zależy, czy upadły może odebrać przesyłki, które nie dotyczą masy upadłości lub których zatrzymanie nie jest potrzebne ze względu na zawarte w nich wiadomości. Przy czym ustawodawca nie przyznał upadłemu prawa do przeglądania korespondencji adresowanej do niego, która znajduje się u syndyka. Jest to regres w stosunku do prawa upadłościowego z 1934 r.⁸⁰, które przyznawało upadłemu prawo przeglądania korespondencji oraz prawo żądania korespondencji, która nie dotyczyła masy upadłości albo jej zatrzymanie nie było ze względu na ich treść potrzebne dla postępowania upadłościowego (art. 96 § 2 Pr.Up.)⁸¹. W sytuacji odmowy syndyka upadły mógł zwrócić się do sędziego-komisarza jako organu nadzorczego⁸². Należy więc uznać, że obecny przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie zapewnia upadłemu oraz nadawcy przesyłki minimum ochrony prawa do prywatności i komunikowania się. Co więcej, sytuacja upadłego w stosunku do stanu prawnego uregulowanego na podstawie prawa upadłościowego z 1934 r. uległa znacznemu pogorszeniu. Utracił bowiem prawo do przeglądania korespondencji, a co za tym idzie – możliwość kontroli kwalifikacji poszczególnych przesyłek dokonanej przez syndyka⁸³. Oznacza to, że w skrajnych przypadkach upadły nigdy nie zapozna się z przesyłkami, które były do niego adresowane. W konsekwencji zastosowany przez ustawodawcę środek ingerencji w prawo do prywatności i ochrony komunikowania się nie jest środkiem jak najmniej uciążliwym dla podmiotów, których prawa lub wolności konstytucyjne ulegają ograniczeniu. Ingerencja w strefę prywatności i ochrony komunikowania się nie pozostaje w racjonalnej i odpowiedniej proporcji do celów, których ochrona uzasadnia dokonane ograniczenie. Na podstawie art. 176 ust. 2 Pr.Upad. tak szerokiej ingerencji w prawo do prywatności i ochronę komunikowania się nie uzasadnia realizacja zasady ochrony interesów masy upadłości oraz realizacja celów postępowania upadłościowego.

⁸⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn. Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.); dalej jako Pr.Up.

⁸¹ Zob. J. Korzonek, op. cit., s. 344.

⁸² Ibidem s. 344.

⁸³ P. Zimmerman, op. cit., kom. do art 176 Pr.Upad. uw. 6.

Funkcjonalny związek ograniczenia konstytucyjnych praw lub wolności z wartością wskazaną w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP

Kolejną przesłanką ograniczenia prawa lub wolności konstytucyjnej jest funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wartości wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Jak już wyżej zostało wskazane, regulacja zawarta w art. 176 ust. 2 Pr.Upad. ma na celu przed wszystkim ochronę wierzycieli upadłościowych poprzez ochronę interesów masy upadłości, która stanowi majątek upadłego będący przedmiotem jego odpowiedzialności. Można więc przyjąć tezę, że pomiędzy treścią normatywną art. 176 ust. 2 Pr.Upad. a ochroną praw majątkowych podmiotów będących wierzycielami upadłego zachodzi związek funkcjonalny mieszczący się w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, albowiem prawa te podlegają ochronie konstytucyjnej na mocy art. 64 Konstytucji RP.

Również funkcjonalny związek ograniczenia prawa upadłego do prywatności i ochrony komunikowania się będzie zachodził z realizacją wartości, którą jest ochrona porządku publicznego, na który składa się m.in. szybkość i sprawność postępowania. Nie ulega bowiem wątpliwości, że efektywność postępowania toczącego się przed sądem jako organem władzy publicznej i dobro wymiaru sprawiedliwości są wartościami konstytucyjnymi i stanowią istotny element porządku publicznego w państwie prawa⁸⁴.

Zakaz naruszania istoty wolności i praw konstytucyjnych

Ostatnią przesłankę ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności stanowi zakaz naruszania istoty wolności i praw konstytucyjnych (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP *in fine*). Sens tej przesłanki sprowadza się do zapobieżenia nadmiernej ingerencji w treść prawa lub wolności konstytucyjne w sposób prowadzący do naruszenia ich istoty, albowiem istnieje pewien minimalny zakres treści każdej wolności i prawa, którego pozbawienie jest równoznaczne z eliminacją danej wolności lub prawa. Oznacza to, że zakres dokonanych ograniczeń nie może niweczyć podstawowych składników prawa podmiotowego, powodując pozbawienie go rzeczywistej treści i prowadząc do przekształcenia w pozór prawa⁸⁵. W takiej sytuacji dochodzi bowiem do niedopuszczalnego na gruncie Konstytucji RP naruszenia istoty tego prawa i jego podstawowej treści⁸⁶.

⁸⁴ Por. wyrok TK z 26.11.2013 r., SK 33/12, OTK-A 2013, Nr 8, poz. 124.

⁸⁵ Por. Z. Zawadzka, *Wolność prasy a ochrona prywatności osób wykonujących działalność publiczną. Problem rozstrzygnięcia konfliktu zasad*, Warszawa 2013, s. 212–213.

⁸⁶ P. Wołowski, *Kolizja...*, 69.

Oceniając art. 176 ust. 2 Pr.Upad., którego treść normatywna ingeruje w prawo do prywatności i w ochronę komunikowania się, należy stwierdzić, że treść tego przepisu niweczy podstawowe składniki tych praw. Teza ta jest konsekwencją tego, że treść normatywna art. 176 ust. 2 Pr.Upad. *de facto* unicestwia prawo do prywatności i ochronę komunikowania się. Przepis ten nie zapewnia minimum ochrony tych wartości. W szczególności jest to widoczne, gdy na naruszenie istoty prawa do prywatności i ochrony komunikowania się spojrzeć się z perspektywy nadawcy przesyłki do upadłego. Uwzględniając to, że ingerencja ustawodawcy w prawo do prywatności i ochronę komunikowania się jest konsekwencją ogłoszenia upadłości adresata przesyłki, nie ulega wątpliwości, że naruszenie tych wartości na podstawie art. 176 ust. 2 Pr.Upad., które wchodzi w skład praw podmiotowych nadawcy przesyłki, powinno być minimalne. Tak jednak nie jest, gdyż dyspozycją art. 176 ust. 2 Pr.Upad. objęte są również przesyłki, których treść nie dotyczy masy upadłości, czyli przesyłki o charakterze *stricte* prywatnym. Tak szerokiej ingerencji w prawo do prywatności i ochronę komunikowania się nie usprawiedliwia ochrona interesów masy upadłości, czyli interesów ekonomicznych, majątkowych wierzycieli upadłościowych.

Zakończenie

Źródłem kolizji wartości chronionych na mocy Konstytucji RP, czyli prawa do prywatności i ochrony komunikowania się z ochroną praw majątkowych, jest art. 176 ust. 2 Pr.Upad. Ustawodawca w oparciu o ten przepis *a priori* przyznał preferencje ochronie praw majątkowych przed prawem do prywatności i ochroną komunikowania się. Ustawodawca rozstrzygnął ten konflikt na korzyść wierzycieli upadłościowych.

Przyjęcie przez samego ustawodawcę hierarchizacji wartości w obszarze prawa upadłościowego nie eliminuje oczywiście wszystkich problemów powstających na tle kolizji tych wartości i nie oznacza, że przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie jest zgodne z normami hierarchicznie wyższymi, czyli z normami o charakterze konstytucyjnym. Konstytucja RP co do zasady pozostawia ustawodawcy swobodę w zakresie rozstrzygnięcia kolizji konkurencyjnych wartości chronionych przez ten akt normatywny. Istotne jest, aby konflikt ten przez ustawodawcę został rozwiązany w sposób, który spełnia wymogi z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W stosunku do art. 176 ust. 2 Pr.Upad. wymogi te nie zostały spełnione. Po pierwsze, przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie spełnia wymogu kompletności, precyzyjności podstawy ustawowej ingerencji w prawo do prywatności i w ochronę tajemnicy komunikowania się. Po drugie, przepis ten jest regulacją, która nie spełnia testu

proporcjonalności ograniczenia prawa do prywatności i ochrony tajemnicy komunikowania się. Po trzecie przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. narusza istotę prawa do prywatności i ochrony komunikowania się. W konsekwencji przepis art. 176 ust. 2 Pr.Upad. nie spełnia konstytucyjnego standardu ochrony prawa do prywatności w tym ochrony komunikowania się.

Bibliografia

- Adamus R., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Legalis 2021.
- Allerhand M., *Prawo Upadłościowe, komentarz*, Bielsko-Biała 1991.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Legalis 2012.
- Banaszak B., *Geneza praw człowieka i ewolucja systemów ich ochrony*, [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002.
- Bosek L., Szydło M., [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Legalis 2016.
- Bosek L., Wild M., *Kontrola konstytucyjności prawa. Zagadnienia ustrojowe, procesowe i materialnoprawne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2014.
- Braciak J., *Prawo do prywatności*, [w:] B. Banaszak, A. Preisner (red.), *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002.
- Dworkin R., *Is law a system of rules*, [w:] R. Dworkin (red.), *The Philosophy of Law*, Oxford 1977.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2004.
- Florczak-Wątor M., [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Lex 2021.
- Glanc-Żabiłowicz M., *Ostatnia deska ratunku*, [w:] J. Zajadło, K. Zeidler (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa 2*, Warszawa 2021, s. 35–47.
- Gurgul S., *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Legalis 2020.
- Hart H.L.A., *Pojęcie prawa*, Warszawa 2020.
- Izdebski H., *Historia myśli politycznej i prawnej*, Warszawa 2001.
- Jagielski M., *Konstytucjonalizacja ochrony prywatności*, [w:] R.M. Małajny (red.), *Konstytucjonalizm a doktryny polityczno-prawne. Najnowsze kierunki badań*, Katowice 2008.
- Jakubecki A., [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *System prawa handlowego. Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, t. V, Warszawa 2016.
- Janda P., *Wyłączenia z masy – podobieństwa i różnice nowego i starego prawa upadłościowego*, „Prawo Spółek” 2003, 5.
- Koherewicz T., *Bezwzględny zakaz naruszania majątku masy upadłości*, „Prawo Spółek” 1999, 10.
- Kołodziejczyk Ł., *Prywatność w Internecie*, Warszawa 2014.
- Korzonek J., *Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym. Komentarz*, Wrocław 1992.
- Kuczma P., *Prawa człowieka w zarysie*, Polkowice 2012.
- Lewandowski R., Wołowski P., *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2014.

- Milczarek E., *Prywatność wirtualna. Unijne standardy ochrony prawa do prywatności w Internecie*, Warszawa 2020.
- Motyka K., *Prawo do prywatności*, „Zeszyty Naukowe Akademii Podlaskiej w Siedlcach”, seria: Administracja i Zarządzanie 2010, 85.
- Oniszczyk J., *Wolności i prawa socjalne oraz orzecznictwo konstytucyjne*, Warszawa 2005.
- Oniszczyk J., *Koncepcje prawa*, Warszawa 2004.
- Pogonowski P., *Mienie wchodzące w skład masy upadłości – zagadnienia wybrane*, „Prawo Spółek” 1999, 6.
- Sadowski M., [w:] E. Kundera, M. Maciejewski (red.), *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych*, Warszawa 2004.
- Safjan M., *Prawo do ochrony życia prywatnego*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997.
- Sarnecki P., [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, Lex 2016.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006.
- Staples W.G., *Encyclopedy of Privacy*, t. 1, Westport 2007.
- Stecko S., *Prawa i wolności człowieka i obywatela w świetle Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2018, 1.
- Szewczyk H., *Ochrona dóbr osobistych w zatrudnieniu*, Kraków 2007.
- Szyszkowski W., *Rozważania o prywatności*, [w:] W. Skrzydło (red.), *Wybrane problemy prawa konstytucyjnego*, Lublin 1985.
- Świeboda Z., *Komentarz do prawa upadłościowego i prawa o postępowaniu układowym*, Warszawa 1999.
- Tuleja P., [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Lex 2021.
- Wild M., [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, Legalis 2016.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r.*, Warszawa 2008.
- Wiśniewski L., [w:] A. Preisner, T. Zalaśński (red.), *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji RP*, Wrocław 2005.
- Wołowski P., *Kolizja zasady ochrony interesów masy upadłości z zasadą zaufania w prawie cywilnym*, Sopot 2018.
- Wołowski P., *Cel oddłużeniowy jako jeden z naczelných celów postępowania upadłościowego*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2016, 12, s. 11–27.
- Zajadło J., *Uwagi wstępne. Pogarda dla donosicieli*, [w:] J. Zajadło (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa*, Warszawa 2008, s. 19–31.
- Zakrzewski W., [w:] W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 2000.
- Zalewski W., *Sprawiedliwość, która leczy*, [w:] J. Zajadło (red.), *Fascynujące ścieżki filozofii prawa*, Warszawa 2008, s. 31–39.
- Zawadzka Z., *Wolność prasy a ochrona prywatności osób wykonujących działalność publiczną. Problem rozstrzygnięcia konfliktu zasad*, Warszawa 2013.

- Zedler F., [w:] A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Lex 2011.
- Zedler F., *Prawo upadłościowe i układowe*, Toruń 1997.
- Zimmerman P., *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Legalis 2022.
- Zubik M. (redakcja i wprowadzenie), *Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów. Zbiory Orzecznictwa Becka*, Warszawa 2011.